

Utjecaj pandemije COVID-19 na poduzetničke aktivnosti

Čindrak, Edin

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:131233>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSVU
OPATIJA

EDIN ČINDRAK

UTJECAJ PANDEMIJE COVID – 19 NA PODUZETNIČKE
AKTIVNOSTI

IMPACT OF THE PANDEMIC COVID-19 ON BUSINESS
ACTIVITIES

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2024. godine

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSVU
OPATIJA

EDIN ČINDRAK

UTJECAJ PANDEMIJE COVID – 19 NA PODUZETNIČKE
AKTIVNOSTI

IMPACT OF THE PANDEMIC COVID-19 ON BUSINESS
ACTIVITIES

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Društveno poduzetništvo u
uslužnim djelatnostima

Mentor: dr.sc. Marija Ivaniš

Student:
Edin Čindrak

Matični broj: 22970

Rijeka, travanj 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI RADA

Ime i prezime studenta: Edin Čindrak

Matični broj: 22970

Izjavljujem da sam završni rad pod naslovom

UTJECAJ PANDEMIJE COVID – 19 NA PODUZETNIČKE AKTIVNOSTI

(Naslov rada)

izradio samostalno te sam suglasan o javnoj objavi rada u elektroničkom obliku.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

U Opatiji, travanj 2024.

Potpis studenta

SAŽETAK

Pandemija COVID-19 imala je jako veliki utjecaj na različite aspekte društva, a pri tome se uključuju i poduzetničke aktivnosti. Završni rad ima za cilj istražiti utjecaj pandemije COVID-19 koja je pogodila cijeli svijet na poduzetništvo te prikazati mjere koje su se dogodile i uvele kao rezultat toga. Analizom članaka i razne literature završni rad otkriva kako je pandemija COVID-19 stvorila izrazito izazovno okruženje za poduzetnike te je tako stvorila i značajne poremećaje u poslovanju, opskrbnim lancima i potražnji potrošača. Veliki se broj poduzetnika suočio s financijskim ograničenjima i povećanom neizvjesnošću, a to je onda dovelo do zatvaranja poduzeća i gubitaka radnih mjesta. Pandemija COVID-19 je ostavila kako negativne učinke, ali i dio pozitivnih pa se tako ubrzala digitalna transformacija, pojavile su se nove tržišne niše i porastao je rad na daljinu čime se razvila i e-trgovina. Završni rad naglašava važnost politika i mjera za ublažavanje negativnih učinaka pandemije COVID-19 na poduzetništvo uključujući pri tome pristup financijskoj pomoći, potporama i sl.

KLJUČNE RIJEČI: PODUZETNIŠTVO, PODUZETNIČKE AKTIVNOSTI, PANDEMIJA COVID-19

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic had a very large impact on various aspects of society, including entrepreneurial activities. The final paper aims to investigate the impact of the COVID-19 pandemic that hit the whole world on entrepreneurship and to show the measures that occurred and were introduced as a result. Through the analysis of articles and various literature, the final paper reveals how the COVID-19 pandemic created an extremely challenging environment for entrepreneurs and thus created significant disruptions in business, supply chains and consumer demand. A large number of entrepreneurs faced financial constraints and increased uncertainty, which then led to business closures and job losses. The COVID-19 pandemic left some negative effects, but also some positive ones, so the digital transformation accelerated, new market niches appeared and remote work increased, which led to the development of e-commerce. The final paper emphasizes the importance of policies and measures to mitigate the negative effects of the COVID-19 pandemic on entrepreneurship, including access to financial assistance, grants, etc.

KEY WORDS: ENTREPRENEURSHIP, BUSINESS ACTIVITIES, PANDEMIC COVID-19

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1 PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA.....	1
1.2 SVRHA, CILJEVI I ZNANSTVENE METODE ISTRAŽIVANJA	2
1.3 OCJENA DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA	3
1.4 ZNANSTVENA HIPOTEZA I POMOĆNE HIPOTEZE	4
1.5 STRUKTURA RADA	4
2. ULOGA I VAŽNOST SUVREMENOG PODUZETNIŠTVA.....	6
2.1 PODUZETNIŠTVO – POJMOVNA I TEORIJSKA RAZMATRANJA	6
2.2 POVIJESNI RAZVOJ PODUZETNIŠTVA	10
2.3 RAZVRSTAVANJE PODUZETNIKA U RH I KARAKTERISTIKE PODUZETNIŠTVA	12
2.4 GLOBALNI PODUZETNIČKI MONITORING (GEM)	15
2.5 PODUZETNIČKE (NE)AKTIVNOSTI CEPOR.....	17
3. SVJETSKA ZDRAVSTVENA KRIZA – PANDEMIJA COVID - 19.....	19
3.1 POJMOVNO ODREĐENJE POJMA PANDEMIJE	20
3.2 NASTANAK I POSLJEDICE PANDEMIJE.....	21
3.3 RAZVOJ PANDEMIJE.....	23
3.3.1 UTJECAJ PANDEMIJE NA SVJETSKO GOSPODARSTVO	27
3.3.2 UTJECAJ PANDEMIJE NA GOSPODARSTVO REPUBLIKE HRVATSKE	29
4. UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA PODUZETNIČKE AKTIVNOSTI	31
4.1 UTJECAJ NA PODUZETNIKE	31
4.2 UTJECAJ NA ZAPOSLENIKE.....	32
4.3 UTJECAJ NA STANOVNIŠTVO	33
5. MJERE REPUBLIKE HRVATSKE ZA POMOĆ PODUZETNICIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ I EUROPSKOJ UNIJI	34
6. ZAKLJUČAK.....	38
LITERATURA	39
POPIS SLIKA I SHEMA.....	43

1. UVOD

Uvod sadrži strukturu svakog rada (kako završnog pa tako i diplomskog) te se kroz njega upućuje čitatelja na to kako je rad složen i od čega se sastoji. S ciljem boljeg shvaćanja navedenog uvod se sastoji od sljedećih tematskih cjelina:

1. Problem, predmet i objekti istraživanja
2. Svrha, ciljevi i znanstvene metode istraživanja
3. Ocjena dosadašnjih istraživanja
4. Znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze
5. Struktura rada

1.1 PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA

Pandemija COVID-19 utjecala je na sve segmente poslovanja pa tako i poduzetnike, zaposlenike i stanovništvo. Za samo nekoliko mjeseci prouzročila je zaustavljanje u svim segmentima poslovanja i svakodnevnog života. Pandemijom COVID-19 je zahvaćen cijeli svijet, a samim time i sva tržišta. Postavljene su razne restrikcije kojima je ograničilo kretanje ljudi i robe. Zbog navedenog posljedice su se osjetile u poslovanjima, proizvodnji, svakodnevnim obvezama, putovanjima, ulaganjima i sl. Ova je pandemija predstavila do sada neviđenu krizu koja je ostavila trag na zdravstvo, ekonomiju i socijalni segment ljudi u svim zemljama svijeta.

PROBLEM ISTRAŽIVANJA: Glavni problem je negativan utjecaj pandemije COVID-19 na poslovanja poduzeća i rezultat koji je pandemija svojim utjecajem na poslovanje ostavila i na zaposlenike i stanovništvo.

PREDMET ISTRAŽIVANJA: Predmet istraživanja ovog završnog rada je definiranje pojma pandemije COVID-19 i njegovog utjecaja na poduzetništvo i poduzetničke aktivnosti. Nadalje fokusira se na utjecaj pandemije COVID-19 na zaposlenike, stanovništvo i poduzetnike. Prikazuje se kako i na koje načine su države, odnosno vlade provodile mjere kojima se potpomagala ekonomija, zdravstvo i socijalni segment. Uvidom u ovaj završni rad opisuje se

kakve je posljedice ostavila pandemija COVID-19 i kako su se poduzetnici nosili sa istima i kako to izgleda par godina nakon nje.

OBJEKTI ISTRAŽIVANJA: poduzetništvo, poslovanje, pandemija COVID-19, mjere, politike, poduzetničke aktivnosti

1.2 SVRHA, CILJEVI I ZNANSTVENE METODE ISTRAŽIVANJA

Svrha istraživanja u završnom radu je pojmovno definirati i objasniti pojam utjecaja pandemije COVID-19 na poduzetničke aktivnosti te promjene koje je pandemija donijela u ekonomiji i svijetu. Nadalje, svrha je pojasniti pojmove poduzetništva, pandemije COVID-19 i poduzetničkih aktivnosti s ciljem shvaćanja rada. Cilj istraživanja je prikazati negativne učinke na gospodarske procese i tržišta koja su nastale kao posljedica pandemije COVID-19 i onoga što je pandemija donijela u svijetu i na gospodarskim tržištima.

Pojedinačni ciljevi:

- Definirati pojam poduzetništva i povijesnog razvoja poduzetništva zajedno s pojmom poduzetnika u Republici Hrvatskoj s njegovim karakteristikama.
- Upoznati se s pojmom pandemije, analizirati pandemije kroz povijest i analizirati utjecaj pandemije COVID-19 na svjetsko i hrvatsko gospodarstvo.
- Pojasniti utjecaj pandemije COVID-19 na poduzetničke aktivnosti fokusirajući se na utjecaj na poduzetnike, zaposlenike i stanovništvo.
- Analizirati i nabrojati mjere Republike Hrvatske za pomoć poduzetnicima u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji.

Završni se rad prvenstveno temelji na sekundarnim podacima. To su podaci koji su prethodno spomenuti i obrađivani kroz znanstvene radove, istraživanja, akademske i online članke te publikacije. u raznim istraživanjima, znanstvenim radovima i literaturama. Kroz rad se koristi

deskriptivna metoda uz pomoć koje se prikazuju teorije i analize te se definiraju razni pojmovi poput pojma poduzetništva, pandemije i sl. Nadalje, koristi se i metoda kompilacije s kojom se prikazuje shvaćanja, istraživanja i definiranja pojedinih pojmova koje su pojasnili drugi autori.

1.3 OCJENA DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

S obzirom da je pojam pandemije COVID-19 relativno nov, postoji niz online istraživanja koja su obradila pojam utjecaja pandemije na poduzetništvo, poduzetničke aktivnosti i zaposlenike.

Tomislav Gelo i Alka Obadić (2021) - u svome radu pod nazivom Utjecaj pandemije COVID 19 na hrvatsko gospodarstvo - dvije godine poslije posljedice koje su mjere zatvaranja poslovanja zajedno s ostalim epidemiološkim mjerama ostavile na tržište rada. Njihovo istraživanje pokazuje kako zbog trenutačnih trendova na tržištu rada u odnosu na pandemiju COVID-19 nije dovoljno promatrati samo stopu nezaposlenosti ili zaposlenosti te kako je od visoke važnosti prepoznati značaj problematike nezadovoljene potražnje za radom koja se odnosi na raspoložive radne resurse koji ostaju neiskorišteni na tržištu rada. Prema analizi koju navode u EU-u do drugog tromjesečja 2021. godine nezadovoljena potražnja za radom činila je 14,5% „proširene radne snage“, pri čemu su žene imale 4,3% veći udio tada. Nadalje, po istraživanju, pogođene skupine identificirane su kao mladi ljudi i pojedinci s nižim stupnjem obrazovanja, a naglašavaju povećani udio „potencijalne dodatne radne snage“ tijekom pandemije COVID-19 pandemije.

Statista Research Department (2023). – u svojem istraživanju promataju utjecaj virusa na globalnu ekonomiju te ističu statističke podatke i činjenice kojima se analizira pad BDP na svjetskim tržištima i globalni oporavak nakon šoka koji je nastao uslijed pandemije 2021. godine. Nadalje analizira se i spominje utjecaj rata u Ukrajini i poveznice koje je pandemija donijela skupa s njim na tržištima u Europi.

Cilj istraživanja završnog rada prikazati utjecaj pandemije na poduzetništvo i tržišta te prikazati u kojoj je mjeri i kako utjecao na poslovanja i rad. Završni rad nastoji opisati

situacije koje su se događale zadnjih par godina i potaknuti na razmišljanje o utjecaju mjera koje su bile donesene zbog potreba očuvanja zdravlja i života ljudi.

1.4 ZNANSTVENA HIPOTEZA I POMOĆNE HIPOTEZE

Tijekom pisanja završnog rada uspostavljene su određene hipoteze – znanstvena hipoteza koja se temelji sa četiri pomoćne hipoteze:

- Znanstvena hipoteza: COVID – 19 pandemija ostavila je globalni utjecaj na tržišta rada te je promijenila gospodarstvo Republike Hrvatske i ostavila dubok negativan učinak na hrvatsko stanovništvo zbog gubitaka u turizmu i gubitaka radnih mjesta.
 - P.H. 1.: Suvremeno poduzetništvo nije bilo spremno nositi se s posljedicama pandemije COVID-19 iako je na visoko razvijenoj razini.
 - P.H. 2.: Svjetska zdravstvena kriza imala je brz i negativan utjecaj na svjetsko gospodarstvo i gospodarstvo Republike Hrvatske.
 - P.H. 3.: Negativan utjecaj pandemije COVID-19 na poduzetništvo rezultirao je negativnim utjecajem na zaposlenike i stanovništvo.
 - P.H. 4.: Mjere Republike Hrvatske za pomoć poduzetnicima za vrijeme pandemije COVID-19 djelomično su pripomogli očuvanju dijela radnih mjesta i standarda života građana.

1.5 STRUKTURA RADA

Završni rad započinje uvodom u kojem se obrađuju poglavlja koja rad sadrži. Definiraju se problem, predmet i objekti istraživanja u radu te se prikazuje svrha, ciljevi i znanstvene metode koje se koriste za istraživanje rada. Također radi se prikaz dosadašnjih istraživanja te se postavljaju znanstvena i pomoćne hipoteze i prikazuje se od čega se sami rad sastoji.

Glavni dio rada se sastoji od četiri poglavlja. Prvo poglavlje opisuje pojam poduzetništva i njegova pojmovna i teorijska razmatranja. Također opisuje i razvoj poduzetništva kroz povijest te definira pojam poduzetnika u Republici Hrvatskoj i karakteristike poduzetništva. U drugom se dijelu rada također osvrće na Globalni poduzetnički monitoring i CEPOR istraživanja. Treće poglavlje definira pojam pandemije, prolazi nastanak i posljedice COVID – 19 pandemije te se osvrće na pandemije kroz povijest. U trećem se poglavlju osvrće na utjecaj pandemije na svjetsko i hrvatsko gospodarstvo. Četvrto poglavlje osvrće se na utjecaj pandemije na poduzetnike, zaposlenike i stanovništvo, dok peto poglavlje analizira mjere Republike Hrvatske koje su donesene za vrijeme i nakon pandemije, a imaju utjecaj na poduzetničke aktivnosti i rad na tržištu.

Završni dio rada sumira cjelokupni rad i iznosi zaključke vezano uz prethodno spomenuta poglavlja u jednoj cjelini.

2. ULOGA I VAŽNOST SUVREMENOG PODUZETNIŠTVA

Za poduzetništvo se može reći kako je ono danas jedan od glavnih i primarnih pokretača gospodarskog rasta kada promatramo gospodarske sustave u svijetu. Jedno od najčešće spomenutih pojašnjenja poduzetništva je znanstvenika Ronstadta koji ga definira kao jedan dinamičan proces kojim se uključuje pojedince s onim što ulažu, bilo to da su neki određeni resursi, njihova karijera ili pak vrijeme, a sve s ciljem proizvodnje povećane vrijednosti. Upravo je ova definicija prema Barković (2009) ona koja sadrži ključne karakteristike uspješnih poduzetnika i ističe zapravo bit poduzetništva.

2.1 PODUZETNIŠTVO – POJMOVNA I TEORIJSKA RAZMATRANJA

Neupitno je kako je utjecaj globalizacije na poduzetništvo itekako značajan. On donosi promjene u tehnologiji, ekonomiji, politici i društvu, a sve to utječe na poslovne pothvate. Oni koji ovdje imaju ključnu ulogu jesu poduzetnici. Poduzetnici moraju izrazito brzo i kreativno odgovoriti na svakodnevne izazove i potrebe tržišta. Globalizacija tako ne samo da stvara izazove već i prilike kojima se mijenja cjelokupni pristup poslovanjima, a samim time i potrebu poduzetnika da imaju karakteristike inovativnosti s ciljem konkurentnosti. „Inovacije i poduzetništvo usko su povezani te su temelj razvoja napredne ekonomije i društva u cjelini. Kako bi se poduzetništvo razvijalo u suvremenom okruženju koje obiluje konkurencijom te je obilježeno izuzetno naprednim otkrićima u struci i znanosti, potrebno je motivirati poduzetnike da budu inovatori te podržavati njihovu osobnost i kreativnost u razvoju poslovanja.“ (Gregorić, M., Hegeduš, I. i Kolenko, K. 2018:23) Inovacija bi dakle bila jedan od glavnih čimbenika uspjeha poduzetničkih pothvata. Kako bi bili uspješni poduzetnici moraju dobro razumjeti ponašanje potrošača i pratiti sve tržišne trendove kako bi identificirali nove prilike i razvili inovativna rješenja za zadovoljenje potreba potrošača.

Izuzev poduzetnika jedni od glavnih aktera u procesima poduzetništva su i menadžeri. Bitna je razlika između ova dva pojma: poduzetnici su vizionari, oni su oni koji prepoznaju prilike i stvaraju nove proizvode i usluge, a menadžeri su oni koji ostvaruju tu viziju i rade na

osiguravanju toga da se poslovanje glatko odvija i kreće. I poduzetnici i menadžeri su ključni za uspjeh svakog poduzetničkog pothvata te je jako važno da oni rade usklađeno i zajedno kako bi postigli svoje zacrtane ciljeve.

Ovisno o različitim kontekstima, možemo razlikovati vrste poduzetništva kao i poduzetnike. U nastavku rada govori se o samom pojmu poduzetništva, definira se pojam poduzetnika i promatraju ta dva pojma kroz povijest.

„Poduzetništvo predstavlja sposobnost pokretanja određene akcije, odnosno poduzimanja aktivnosti sa svrhom postizanja željenog cilja, uključujući i spremnost na borbu protiv prepreka te neizvjesnost ishoda i rizika.” (Buble, M., Kružić, D. 2006:1)

Poduzetništvo je zapravo pojam koji obuhvaća niz gospodarskih aktivnosti koje su se razvijale usporedno s ljudskim zajednicama. Začeci poduzetništva nalaze se čak u organizaciji lova u ranim društvima, ali njegov se suvremeni oblik pojavljuje tijekom 12. do 15. stoljeća. Tada se poduzetništvo ističe kroz trgovinu, kredite, mjenjačke poslove, brodarstvo i teritorijalno širenje.

"Poduzetništvo je proces stvaranja nečega novog i vrijednog kroz povećanje vremena i truda, pretpostavljajući popratne financijske, fizičke i društvene rizike, i na kraju primanje nagrada u obliku novčanog i osobnog zadovoljstva i neovisnosti." (Hisrich, Peters, Sheperd, 2015.: 97)

Richard Cantillon je teoretičar koji se smatra jednim od prvih teoretičara koji upotrebljuje riječ „poduzetnik“. On je bio onaj koji je uvidio kako poduzetnici riskiraju u svom poslovanju te da trgovci, poljoprivrednici, obrtnici i drugi gospodarstvenici kupuju robu po jednoj postavljenoj cijeni, a prodaju je po nekoj drugoj, po njima predloženoj, cijeni, čime se izlažu rizicima. Prema ekonomskoj teoriji, poduzetništvo se vrlo često definira kao spoj poduzetnikovih inovativnih, organizacijskih, leaderskih i upravljačkih sposobnosti. No izrazito je teško imati jednu specifičnu definiciju poduzetništva budući da ono ima izrazito široku primjenu u područjima poput obrazovanja, medicine, socijalnog rada, industrije i sl.

Za poduzetništvo se može reći kako je to pojam koji bi se i definirao kao proces stvaranja nove vrijednosti. Ovaj proces zapravo zahtijeva dosta ulaganja, kako vremena pa tako i truda, a istovremeno ono sa sobom nosi i preuzimanje financijskih, fizičkih i društvenih rizika. Krajnji cilj bilo bi ostvarivanje dobiti kao nagrade i postizanje osobnog zadovoljstva.

„Iz različitih teorija pojma „poduzetništvo“ moguće je definirati širi i uži smisao poduzetništva.

Širi smisao: poduzetništvo je svaka aktivnost koja uključuje kreativnost, inovativnost, upornost, dosljednost, razumno preuzimanje rizika, odgovornost, samostalnost i dr.

Uži smisao: proces stvaranja vrijednosti kombinacijom resursa u svrhu iskorištavanja prilika uz razumno preuzimanje rizika.“ (Tkalec, Z. 2011: 38)

Poduzetništvo se smatra pokretačem gospodarstva zemlje. Njegov je pojam posljednjih godina dobio izrazito na važnosti te je stekao visoku razinu popularnosti. Tkalec (2011) navodi kako Nacionalni okvirni kurikulum definira poduzetništvo, odnosno poduzetničku kompetenciju, kao skup osobina ličnosti koji uključuju kreativnost, neovisnost, spremnost na preuzimanje rizika, socijalne i komunikacijske vještine, ali i temeljna znanja i iskustva iz područja ekonomije i poslovnog upravljanja.

Još jedna bitna karakteristika poduzetništva uz pomoć koje ga se pojašnjava i definira je i sposobnost prepoznavanja prilika u različitim kontekstima i pretvaranja vlastitih ideja u pothvat. To bi prema Tkalec (2011) značilo kako poduzetništvo nije isključivo ograničeno na gospodarsku aktivnost jer se poduzetničke kvalitete mogu pokazati i u društvenim kontekstima. Europski referentni okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje definira poduzetništvo kao sposobnost uvođenja promjena i sposobnost prihvaćanja, podrške i prilagodbe vanjskim inovacijama. To bi značilo da se poduzetnici ne boje promjena te su spremni riskirati kako bi mogli implementirati nove ideje.

„Poduzetništvo bi se moglo definirati kao kreativnu aktivnost usmjerenu na optimalno komuniciranje proizvodnih činitelja kojim se, primjerenim ulaganjem i motiviranim ponašanjem, uz razumno preuzimanje rizika, ostvaruju određeni ciljevi i odgovarajući ekonomski efekti.“ (Tkalec, Z. 2011: 38)

Postoji niz znanstvenika i poduzetnika koji imaju ulogu u stvaranju i definiranju poduzetništva te oni pojašnjavaju i kreiraju definicije poduzetnika. Neki od njih su:

- Daniel Defoe (1659.-1731.)
 - Defoe se povezuje uz prve teorijske koncepte poduzetništva te on jasno razlikuje kreatora koji možda nemaju moralne ciljeve te poštene profile poduzetnika koji stvaraju proizvode i ideje vlastitim trudom.

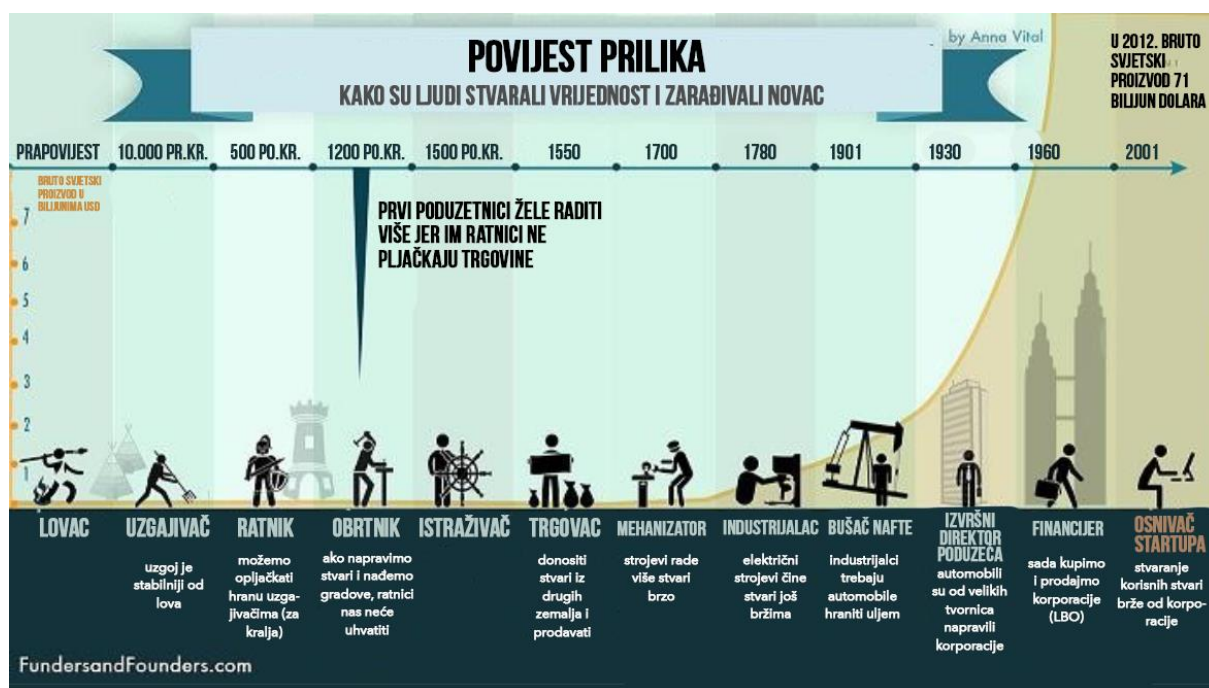
- „Njegov doprinos teoriji o poduzetniku može se pronaći u djelu „An Essay Upon Projects“ objavljenog 1967. godine. Ovdje Defoe ne diskutira samo o specifičnim oblicima projekata, već i o projektantima (tzv. projectors) – naziv pripisivan ljudima koji su preuzimali velike rizike u nadi za velikim dobitcima.“ (Barković, I., 2009:36)
- Bernard Mandeville (1670.-1733.)
 - karakterizira poduzetnike kao lažljive trgovce i dobavljače.
- Richard Cantillon (1680.-1734.)
 - smatra se jednim od najznačajnijih i najistaknutijih osoba kada je u pitanju evolucija teorijskih perspektiva i ideja o poduzetniku, smatra da je poduzetnik središte svih gospodarskih aktivnosti, njemu „se pripisuje da je bio prvi koji je poduzetništvo i poduzetnika opisao ekonomskim pojmovima.“ (Barković, I., 2009:38)
- Hans von Mangoldt (1824.-1868.)
 - Promatra poduzetnike na način da im gleda njihove sposobnosti poput kvalitetno korištenih proizvodnih metoda, optimiziranja distribucije inputa i predviđanja potražnje potrošača usred konkurencije i neizvjesnosti.
- Joseph A. Schumpeter
 - Ovaj se znanstvenik smatra i začetnikom inovativnog poduzetnika, te ga se povezuje s konceptom inovacije. Izuzev toga smatra ga se i ocem modernog poduzetništva
 - Schumpeter govori kako se gospodarski razvoj bazira na primjenjivanju novih varijacija, te identificira pet slučajeva:
 - „uvođenje potpuno novog proizvoda s kojim se još tržište i kupci nisu susreli,
 - uvođenje potpuno nove proizvodne metode uz pomoć koje se omogućuje komercijalizacija proizvoda nekim novim načinom,
 - otvaranje novog tržišta koje još nije istraženo,

- korištenje novih izvora resursa i sirovina koji se do sada još uvijek nisu koristili, te
- uvođenje nove organizacijske strukture unutar industrije.“ (Barković, I., 2009:36-49)

2.2 POVIJESNI RAZVOJ PODUZETNIŠTVA

Kako bismo se pojam poduzetništva i onih koji su uključeni u pokretanje poslovanja lakše shvatio, bitno je znati njegovu povijesnu evoluciju. Koncept poduzetništva veže se čak uz najranije civilizacije te se spominju Sumerani, Feničani, Grci i Rimljani. Veže se uz značajne povijesne događaje poput izgradnje piramida u Egiptu i trgovine Grka i Feničana. Slika 1 prikazuje ključni trenutak u 12. stoljeću kada su rani poduzetnici pokušavali razviti i otkriti inovativne načine kojima bi povećali svoju dobit. Izuzev toga, slika prikazuje razvoj trgovine uz pomoć koje su stvorile prilike za razmjenu i trgovanje robom koja do tada i nije bila dostupna:

Slika 1.: Povijesni razvoj poduzetništva

Izvor: kreacija autora prema: <https://www.sellingzeroesandones.com>, pristupljeno: 28.04.2023.

Značenje poduzetništva različitim fazama razvoja tržišnog gospodarstva imalo i različit značaj i značenje. Kroz liberalnu fazu kapitalističkog razvoja, za koju se može reći da je i prva faza poduzetništva, poduzetništvo je igralo aktivnu ulogu poduzetnika. Kroz drugu fazu koju karakterizira masovna industrijska proizvodnja, uloga poduzetnika više je pasivna, dok u toj fazi aktivnu ulogu preuzima menadžer. U trećoj fazi, koju obilježava oživljavanje tržišnog gospodarstva, do izražaja dolazio proaktivna uloga poduzetnika i poduzetničkog menadžmenta.

Sam pojam „poduzetništvo“ prvi su upotrijebili znanstvenici i poduzetnici početkom 14. stoljeća jer su njima nazivali pojedince koji su bili zaduženi za arhitektonska djela poput utvrda, dvoraca, katedrala i tvrđava. Tek u 18. stoljeću poduzetništvo uistinu dobiva svoj definirani oblik. Taj oblik se pojavio kao odgovor na industrijalizaciju i dobio je specifičnije i znanstveno značenje baš iz potreba razjašnjavanja pojmova rizika, vlasništva kapitala i diferencijacije potraživanja, pojave izuma, razvoja inovacija te napretka znanja i znanosti.

Za poduzetništvo se može reći kako je ono priznata djelatnost od davnina. Ljudi su razmjenjivali dobra i usluge za hranu što se često spominje da su i pećinski ljudi radili, a s vremenom su počeli shvaćati da veće koristi mogu biti ostvarene ako budu poduzetniji. Poduzetništvo se najviše razvijalo i raslo tijekom industrijske revolucije, a razvojem tehnologije može se reći da je postalo jedna od glavnih gospodarskih grana. Prvi tečaj poduzetništva ponudio je Myles Mace na Harvard Business School 1947., a 1953. Sveučilište New York počelo je nuditi redoviti tečaj poduzetništva i inovacija s Peterom Druckerom kao predavačem. Prva znanstvena konferencija o poduzetništvu održana je 1970. godine na Sveučilištu Purdue, West Lafayette, IN.

Buble i Kružić (2006) navode niz definicija poduzetništva koje su kroz povijest iznosili razni stručnjaci:

- Tijekom 15. stoljeća Benedikt Kotruljević karakterizira idealnog trgovca u doba kada se trgovina smatrala izrazito riskantnom. Kotruljevićev prikaz "savršenog trgovca" usklađen je sa suvremenim pojmom poduzetnika, iako on taj termin nije koristio.
- Richard Cantillon, kojega smatramo i nazivamo pionikom teorije poduzetništva u ekonomiji, dao je definiciju poduzetnika 1723. godine: poduzetnik je prema njemu

pojedinaac koji kupuje dobra ili usluge po fiksnim cijenama i prodaje ih po neodređenim cijenama.

- Važnost poduzetničke aktivnosti kao katalizatora gospodarskog rasta i društvenog blagostanja ističe znanstvenik Adam Smith, koji je rođen 1713. godine. On je pak naglasio potrebu za raspodjelom dobiti koja bi služila kao naknada za rizike koje preuzimaju poduzetnici.
- Frank H. Knight, (1885. - 1972.), poduzetnika gleda kao osobu koja preuzima rizike izrazito spremno i ostvaruje profit koji se manifestira kao nagrada za uloženi rizik i neizvjesnost.
- Alfred Marshall, koji je živio između 1842. i 1924., promatrao je poduzetništvo kao dobrovoljnu i neovisnu aktivnost koju sam odabire poduzetnik. On je pak istaknuo važnost koju se treba pridati opreznosti i samodostatnosti poduzetnika prilikom odabira i obavljanja djelatnosti. Prema njemu poduzetnički napori se postižu isključivo napornim radom, štedljivošću, komercijalnim špekulacijama i inovativnim poslovnim praksama.
- Joseph Schumpeter, istaknuti je ekonomist koji je živio od 1883. do 1950. On je uveo koncept inovativnog poduzetnika koji uključuje uvođenje novih kombinacija čimbenika proizvodnje. Prema Schumpeteru, poduzetnici su pojedinci koji su vođeni željom da izgrade vlastito osobno bogatstvo i posjeduju posebno istaknuti osjećaj za natjecanje i entuzijazam za stvaranje novih proizvoda ili usluga.

2.3 RAZVRSTAVANJE PODUZETNIKA U RH I KARAKTERISTIKE PODUZETNIŠTVA

Kroz povijest, evolucija tehnologije, industrije i tržišta dovodi i do razvoja definicija poduzetništva i poduzetnika. Danas definicija poduzetništva naglašava njegovu ključnu ulogu u unapređenju gospodarskog rasta i inovacija. Poduzetništvo i inovativnost su dva izrazito isprepletena pojma, a poduzetnici su oni koji pokreću slobodno tržišno gospodarstvo. Oni uvode nove ideje, proizvode i usluge na tržište, stvaraju prilike za zapošljavanje i potiču

konkurenciju, što je ključno za gospodarski napredak. Poduzetničke osobine kao što su inovativnost, prepoznavanje tržišnih prilika i spremnost na preuzimanje rizika ključni su čimbenici koji razlikuju poduzetnike od ostalih poslovnih profesionalaca.

Poduzetništvo se može definirati kao jedan višestruk i izazovan pothvat. Prema Cingula i Veselica (2010) poduzetništvo zahtijeva širok spektar vještina i znanja, a da bismo nekog klasificirali kao uspješnog poduzetnika ta osoba mora posjedovati tehničku stručnost u svom području. Izuzev navedenog poduzetnik kao osoba mora imati i sposobnost snalaženja po društvenim mrežama, ali i razumijevanja kako pravnih pa tako i financijskih i računovodstvenih aspekata svog poslovanja. Za neke osobe se može reći kako su oni rođeni poduzetnici jer imaju prirodno razvijene te vještine, no isključivo prirodni talent nije dovoljan za poduzetnički uspjeh.

Kako bi se nekog definiralo kao uspješnog poduzetnika potrebno ga je promotriti iz šireg kuta. On je onaj koji je u stanju uravnotežiti svoje prirodne talente s dubokim razumijevanjem svoje industrije imajući pri tome u vidu gospodarsko okruženje na kojem se nalazi. To je nešto što zahtijeva stalno obrazovanje, nova učenja, praćenja trendova tržišta, otvoreni um i profesionalni razvoj. Kada poduzetnik obuhvaća sve navedeno tada za njega možemo reći kako je konkurentan i prilagodljiv u poslovnom okruženju.

Josepha A. Schumpeter bio je austrijski ekonomist koji je utemeljio poduzetništvo kao znanstvenu disciplinu koja pridonosi gospodarskom razvoju. Uspješni poduzetnici posjeduju iznimne vještine i kvalitete koje ih razlikuju od ostalih poslovnih profesionalaca, uključujući njihovu sposobnost prepoznavanja i procjene rizika, suočavanja s neizvjesnošću i dodavanja vrijednosti identificiranjem onoga što na tržištu nedostaje te stvaranjem novih proizvoda ili usluga koje ispunjavaju želje i potrebe kupaca na tržištu na kojem se poduzetnik nalazi. Poduzetnici su oni koji su odgovorni za stvaranje novih poduzeća koja donose prihode. Oni pružaju mogućnosti zapošljavanja i doprinose ukupnom gospodarskom rastu. Poduzetnici su oni koji su igrali ključnu ulogu u oblikovanju gospodarstava, društava i svijeta kroz povijest. Tijekom kasnog 19. i ranog 20. stoljeća, poduzetništvo je evoluiralo. Inovacija je bila pokretač razvoja poduzetništva u tom razdoblju, a poduzetnici su odigrali značajnu ulogu u promjeni postojećeg sustava jer su upravo oni bili oni koji su stvarali nešto jedinstveno. Poduzetnici se susreću sa raznim rizicima te im ti rizici mogu utjecati na kapital i vrijeme koje imaju na raspolaganju. Poduzetnike motivira mnogo toga. Prema Barković (2009) motivaciju pronalaze u želji da nešto steknu ili postignu, da budu uspješni, poznati, da uvedu inovacije uz

pomoć kojih će mijenjati svijet, ali ono što pokreće cijeli svijet naravno primarno pokreće i njih – novac i bogatstvo.

Kako bi poduzetnik bio klasificiran kao uspješan nije dovoljno isključivo mjeriti financijsku dobit koju je ostvario. Uspješan poduzetnik bio bi onaj koji posjeduje različite karakteristike uz pomoć kojih postiže svoje ciljeve i ostvaruje značajan utjecaj u svom području. Shema 2 prikazuje koje sve karakteristike treba imati poduzetnik da bi ga se smatralo uspješnim:

Shema 2.: Karakteristike uspješnih poduzetnika

Izvor: kreacija autora prema: <https://www.collidu.com>, pristupljeno: 28.04.2023.

Vidljivo je kako je izrazito puno karakteristika kojima se definira uspješnog poduzetnika. To je osoba koja je samosvjesna i ima samopouzdanja, orijentirana je prema postizanju ciljeva, spremna je riskirati, motivirana je, ima viziju, sklona je donošenju odluka, posjeduje praktična znanja, kreativna je.

Kreativnost je tu ključna za inovacije, a poduzetnici su oni koji moraju biti vješti u stvaranju novih ideja i proizvoda. Bitno je da su poduzetnici i profesionalni budući da je profesionalnost ključna kvaliteta za poduzetnike, uključujući ponašanje prema zaposlenicima i kupcima. Također je bitno da su poduzetnici imaju razvijenu samodisciplinu i da su pouzdani je su to karakteristike koje su neophodne za postizanje ciljeva i izgradnju povjerenja s drugima.

Spomenuto preuzimanje rizika jedan je od ključnih aspekata poduzetništva jer omogućuje otkrivanje novih i jedinstvenih prilika. Poduzetnici moraju biti spremni raditi procjene i

upravljati rizikom. Još jedna karakteristika poduzetnika je strast. Ona je bitna jer je ona pokretačka snaga motivacije uz pomoć koje poduzetnici mogu prevladati prepreke.

Neizostavna karakteristika je sposobnost planiranja. Ono je moguće i jedna od glavnih karakteristika budući da se veže uz organizaciju resursa i stvaranje strukture koja je potrebna kako bi se postigli ciljevi. Izuzev toga poslovno planiranje ključno je kako bi se poduzetnici mogli suočavati sa raznim izazovima i krizama i pri tome biti u mogućnosti minimalizirati potencijalnu štetu. Poznavati industriju i tržište također je neophodno. Ono je potrebno kako bi se moglo praktično i brzo rješavati probleme.

Odgovornost je bitna karakteristika uspješnih poduzetnika. Poduzetnici znaju da su odgovorni za svoje postupke i odluke, imaju proaktivan pristup preuzimajući proračunate rizike na temelju svog samopouzdanja i vjere u svoju viziju. Perspektiva razmišljanja o budućnosti i promišljanja te pokušaja predviđanja temeljem analize i iskustava također je prepoznatljiva karakteristika poduzetnika. Uz pomoć ove karakteristike predviđaju buduće trendove i razvoj, što im omogućuje donošenje informiranih odluka i preuzimanje proračunatih rizika koji će dugoročno koristiti njihovom poslovanju. Izvrsne organizacijske sposobnosti moraju se istaknuti isto kao jedne od ključnih karakteristina za poduzetnički uspjeh. Poduzetnici moraju biti vješti u upravljanju resursima i to: vremenom, novcem i osobljem. Oni moraju moći učinkovito odrediti prioritete za obavljanje posla i postavljanje zadataka kako bi osigurali napredak prema svojim primarnim ciljevima. Štoviše, uspješni poduzetnici imaju veliku želju za uspjehom. Iako je financijski dobitak značajan motivator, oni su prvenstveno vođeni željom da naprave razliku i postignu svoje ciljeve. Oni su strastveni u svom poslu i posvećeni su pozitivnom utjecaju na svoju industriju ili tržište.

2.4 GLOBALNI PODUZETNIČKI MONITORING (GEM)

CEPOR (Hrvatski centar za politiku i istraživanje poduzetništva) od 2002. godine provodi istraživanje Global Entrepreneurship Monitor (GEM) u Hrvatskoj. GEM je poznato međunarodno istraživanje koje je 1999. godine osnovalo deset razvijenih zemalja, a predvodi je konzorcij nacionalnih timova, uključujući prestižnu London Business School i Babson

College. Ovo istraživanje ispituje poduzetničku aktivnost i poduzetničko okruženje te pruža izrazito vrijedne uvide kreatorima politika, međunarodnim institucijama i vladama.

U Hrvatskoj je GEM istraživanje fokusirano na analizu poduzetničke aktivnosti na individualnoj razini te unutar istraživanja obuhvaća uzorak od 2000 ispitanika. Ono što ovo istraživanje prati je poduzetničko ponašanje kroz različite faze: od identificiranja poslovnih prilika i namjera pa sve do pokretanja i rasta pothvata i izlaska iz poduzetničkih pothvata. Izuzev navedenog kroz GEM se istražuju karakteristike poduzetničkog ponašanja kao što su kompetencije, strah od neuspjeha i društveni status.

Podaci koje je se prikupljaju GEM istraživanjem pomažu kreatorima politika u oblikovanju učinkovitih strategija i politika povezanih s poduzetništvom. Uz pomoć istih se tako mogu uspostavljati regulatorni okviri koji pripomažu stvaranju i rastu poslovanja, potiču inovacije u malim i srednjim poduzećima te dovode do poboljšanja obrazovanja i olakšavanja pristupa financijskim resursima.

Može se reći kako je u Hrvatskoj GEM istraživanje postalo jako bitan izvor informacija - kako za nacionalne kreatore politika pa isto tako i za međunarodne institucije. Uz pomoć rezultata koje donosi, točnije temeljem istraživanja identificiraju se snage, slabosti i prilike te se tako osnažuje donositelje odluka da učinkovito interveniraju i stvore poticajno okruženje za poduzetništvo u Hrvatskoj. Istraživački tim GEM Hrvatska čine:

- dr. Slavica Singer, voditeljica UNESCO-ovog Odsjeka za poduzetništvo na Sveučilištu J.J. Strossmayera u Osijeku,
- dr. sc. Nataša Šarlija,
- dr. sc. Sanja Pfeifer i
- dr. Sunčica Oberman Peterka.

GEM istraživanje u Hrvatskoj ima podršku Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta, a upravo ovo partnerstvo naglašava važnost u promicanju poduzetništva i iskorištavanju uvida koji se temelje na podacima za formuliranje i provedbe politika.

2.5 PODUZETNIČKE (NE)AKTIVNOSTI CEPOR

„Hrvatsko sudjelovanje u GEM istraživanju od 2002. godine omogućava informacije o trendovima i obrascima promjena u poduzetničkom kapacitetu Hrvatske, ali i poziciji u grupacijama s kojima se Hrvatska uspoređuje (EU i zemlje s visokim nacionalnim dohotkom po stanovniku). Rezultati godišnjih istraživanja javno se prezentiraju i javno su dostupni 35. Provedeno istraživanje u 2021. godini i analiza promjena u razdoblju 2019.-2021. omogućuje zaključke koji daju legitimitet osvježenim preporukama iz prošlih godina.“ (Singer, S. Šarlija, N. Pfeifer, S. Oberman Peterka, S. 2022:90)

Što se tiče poslovnog okruženja prema GEM istraživanju iz 2021. godine u Hrvatskoj se pojavio obrazac koji ističe restriktivan učinak neučinkovitih državnih politika, nedostatak prijenosa istraživanja u poslovni sektor i nedovoljan naglasak na razvoju poduzetničkih kompetencija među mladima kroz obrazovanje. Singer, Šarlija, Pfeifer i Oberman Peterka (2022) navode kako se obzirom na rezultate Hrvatska pozicionirala iza ostalih zemalja EU koje su sudjelovale u GEM istraživanju kroz promatrano razdoblje 2019.-2021.

Hrvatska je što se tiče društvenih vrijednosti poduzetništva i individualnih poduzetničkih atributa pri dnu ispitanih zemalja EU-a po stavovima društva prema poduzetništvu. Istraživanje navodi da otprilike 60% ispitanika i dalje smatra poduzetništvo povoljnim izborom karijere, no ovaj optimistični pogled na poduzetništvo doveden je u pitanje znatno nižom percepcijom uspješnih poduzetnika koji uživaju visok društveni status. U 2021. godini Hrvatska zaostaje za svim ostalim ispitanim zemljama EU po stavovima o društvenom statusu uspješnih poduzetnika.

Ono gdje se Hrvatska iskazuje i nadmašuje prosjek EU-a je u namjerama za pokretanje posla i samopouzdanju u poduzetničke sposobnosti. Najznačajnija razlika je u namjerama gdje čak 21,7% ispitanih odrasle populacije u Hrvatskoj izražava namjeru za pokretanjem poslovnog pothvata dok je to u zemljama EU 11,8%. Preneseno to znači da je samozapošljavanje češći izbor u Hrvatskoj zbog ograničenih alternativnih mogućnosti zapošljavanja.

Hrvatska ima manje uspostavljenih zrelih poduzeća i ograničena je prisutnošću rastućih poduzeća s konkurentnim i inovativnim proizvodima čime je ograničena u stvaranju novih vrijednosti i učinkovitim natjecanju na međunarodnom tržištu. Za poticanje kvalitetnijeg i otpornijeg poduzetničkog okruženja ključno bi bilo riješiti čimbenike koji ograničavaju

poduzetničku aktivnost. Pod ovim se smatra provedba učinkovitih vladinih politika i regulatornih okvira kojima se promiče poduzetništvo, unaprjeđuju prijenosi rezultata istraživanja u poslovni sektor i jača razvoj poduzetničkih kompetencija među mladima kroz obrazovanje. Samim rješavanjem ovih problema Hrvatska bi stvorila povoljnije okruženje unutar kojeg se potiče poduzetnički uspjeh, inovacije i rast održivih poduzeća.

3. SVJETSKA ZDRAVSTVENA KRIZA – PANDEMIJA COVID - 19

Pandemija COVID-19 ostavila je izrazito velik utjecaj na cijeli svijet te je uzrokovala poremećaje u globalnom zdravlju i gospodarstvu na do danas neviđene načine. Utjecala je na praktički gotovo sve aspekte svakodnevnog života, počevši od posla i druženja, obrazovanja pa sve do državnih i vojnih operacija. Ova je pandemija tako jedna od najznačajnijih globalnih zdravstvenih kriza modernog doba.

Virus je prvotno otkriven u Wuhanu u Kini u prosincu 2019. te se izrazito brzo proširio svijetom, zarazivši pri tome milijune ljudi i dovodeći do stotina tisuća smrti. Sam je virus vrlo zarazan, prenosi se kapljičnim putem, što znači da se jako lako širi. Pojava ovoga virusa rezultirala je razornim učincima na gospodarstva i ostavila je velik trag na zdravstvenoj skrbi i prehrambenim sustavima širom svijeta. Nametnula je zatvaranja i restrikcije diljem svijeta, zbog čega su milijarde ljudi morali ostati u kućama, dok je broj umrlih dosegao gotovo sedam milijuna ljudi.

Dana 11. ožujka 2020. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) proglasila je pandemiju COVID-19. Vlade diljem svijeta uvele su mjere poput karantena, ograničenja putovanja i obveznog nošenja maski kako bi pokušale suzbiti i smanjiti širenje virusa. Cuffari (2022) navodi kako je pandemija COVID-19 tako razotkrila slabosti u globalnim zdravstvenim sustavima, gdje se naglasila potreba za većim ulaganjem u javnozdravstvenu infrastrukturu kao i međunarodnu suradnju u odgovoru na epidemije zaraznih bolesti. Pandemija COVID-19 opteretila je zdravstvene sustave po cijelom svijetu te je time utjecala i na dijagnoze i liječenja drugih bolesti. Društveno distanciranje i karantene donekle su smanjile dijagnozu zaraznih bolesti poput gripe. Liječenja bolesti poput raka nažalost su odgođena zbog krize koju je izazvao COVID-19 jer je virus preopteretio zdravstvene resurse. Osim ovoga razna istraživanja drugih bolesti su također odgođena jer je fokus bio ponajviše na COVID-19. Ostale zarazne bolesti poput malarije, HIV-a i tuberkuloze također su zanemarene, a ono što je posebno šokantno je da se pokrivenost cjepivom u zdravstvenim sustavima smanjila za 25 godina u 25 tjedana. Pristup osnovnoj zdravstvenoj skrbi već je u mnogim dijelovima svijeta bio problem čak i prije pandemije, a situacija se s pandemijom značajno pogoršala. Svijet i zemlje su danas itekako svjesne da zdravstveni sustavi moraju postati dostupniji i bolje opremljeni za suočavanje s budućim pandemijama.

Osim na zdravstveni sustav, pandemija je ostavila jako velike ekonomske posljedice jer su se mnoge tvrtke zatvorile, a radnici su samim time izgubili posao. Vlade diljem svijeta provodile su razne mjere gospodarskog poticaja kako bi ublažile gospodarski učinak pandemije. Bitno je napomenuto kako su te mjere bile neravnomjerno raspoređene te su nerazmjerno utjecale na zemlje s niskim prihodima i ranjivo stanovništvo.

3.1 POJMOVNO ODREĐENJE POJMA PANDEMIJE

Kako bi se lakše shvatio pojam pandemije potrebno je znati što je to epidemija. „Epidemija je pojava određene bolesti na ograničenom području koju karakterizira veći broj oboljelih no što je uobičajeno. Pandemija nastaje naglim širenjem epidemije na više država ili kontinenata u razmjerno kratkom vremenu.“ (Civilna-zastita.gov.hr, 2023)

Synlab.hr (2023) navodi kako vjeruje da je sjedilački način života pridonio širenju zaraznih bolesti i pandemija. Kako su naši preci počeli živjeti na jednom mjestu i uzgajati životinje, postali su osjetljiviji na bolesti jer su pripitomljene životinje dopuštale patogenima da prijeđu s jedne vrste na drugu i zaraze ljude. Razvojem civilizacije i sve većim kontaktima s različitim ekosustavima i ljudima, povećala se vjerojatnost pandemija. Čak i u modernom doba, izbijanja novih bolesti su uobičajena, ali samo nekoliko njih je doseglo razinu pandemije, kao što je COVID-19.

Jednom od najranijih zabilježenih pandemija smatra se antoninska kuga, koja se pojavila 165.-180. godine te se procjenjuje da je usmrtila pet milijuna ljudi. Bolest se proširila Rimskim Carstvom i izazvala jako velike demografske, političke i vojne posljedice, a uključuje čak i pad Carstva.

Iduća zabilježena pandemija bila je Justinijanova kuga, koja se prvi put pojavila u Egiptu 541.-542. i bila je prva zabilježena pandemija bubonske kuge te je poznata i pod nazivom Crna smrt. Ova je pandemija odnijela najmanje 30 milijuna života tijekom sljedeća dva stoljeća, a procjenjuje se da je od nje umrlo oko 50 milijuna ljudi ili jedna trećina svjetske populacije.

Možda jedna od najpoznatija pandemija u povijesti je crna smrt, koja se dogodila u 14. stoljeću i ubila čak 25 milijuna ljudi u Europi. Bolest se izrazito brzo proširila svijetom i prouzročila smrt otprilike jedne četvrtine svjetske populacije.

Velike boginje također su pandemija koja je bila prisutna u Europi tisućama godina. Ova je pandemija znatno smanjila populaciju američkih domorodaca u 16. stoljeću kada su europski doseljenici stigli u Ameriku. Sama bolest se prenosila tjelesnim tekućinama, zrakom i odjećom te uzrokovala smrt oko 30% zaraženih. Iako je cjepivo otkriveno 1796. godine, samo u 20. stoljeću od velikih boginja umrlo je između 300 i 500 milijuna ljudi. Srećom virus je 1977. godine iskorijenjen iz ljudske populacije i sada se nalazi isključivo u laboratorijima.

Epidemija gripe 1918.-1919., poznata kao španjolska gripa, pojavila se nakon Prvog svjetskog rata i odnijela je živote gotovo 50 milijuna ljudi diljem cijelog svijeta. Ovaj se virus brzo širio, a pretpostavka je da je to dijelom bilo zbog oslabljenog imunološkog sustava pothranjenih pojedinaca nakon rata. Ono što se smatra je da je virus H1N1 koji je odgovoran za ovu epidemiju prenesen s ptica u Kini prije nego što su ga kineski radnici prenijeli u Europu i izvan nje. Sami simptomi španjolske gripe bili su jako slični onima obične gripe, no gripa je bila iznimno smrtonosna te se uspoređivala s izbijanjem velikih boginja među Indijancima nakon kontakta s Europljanima. Ova je pandemija sada uglavnom zaboravljena, ali pojava novih sojeva gripe, poput svinjske i ptičje gripe, služi kao podsjetnik na stalnu prijetnju gripe.

Još jedna velika pandemija u modernoj povijesti je HIV/AIDS, koji se prvi put pojavio u Africi 1960-ih i danas utječe na milijune ljudi diljem svijeta. Virus se prvenstveno prenosi putem krvi, ali i drugih tjelesnih tekućina. Virus ugrožava imunološki sustav i ostavlja tijelo ranjivim na infekcije koje mogu dovesti do AIDS-a. Trenutno ne postoji lijek za AIDS, no određeni lijekovi mogu se koristiti za kontrolu napredovanja HIV-a. Ova je bolest uzrokovala približno 39 milijuna smrti, prvenstveno u Africi.

3.2 NASTANAK I POSLJEDICE PANDEMIJE

Kao što je prethodno spomenuto, pandemija COVID-19 pogodila je cijeli svijet otkako je prvi put identificirana u prosincu 2019. u Wuhanu u Kini. Službeni naziv virusa je SARS-CoV-2.

Centar za kontrolu i prevenciju bolesti (2023) navodi kako se razvoj same pandemije može razvrstati u nekoliko faza, ali sve kreće sa slučajevima s tržnica plodova mora u Wuhanu 12.12.2019. gdje se smatralo da se virus prenio sa životinja na ljude, no ubrzo se shvaća kako se virus širi i s čovjeka na čovjeka. Do kraja prosinca 2019. Svjetska zdravstvena organizacija u Kini je zabilježila nekoliko slučajeva koji su bili povezani uz teško disanje i upale pluća, a do siječnja 2020. virus se proširio izvan Kine u druge zemlje, uključujući Tajland, Japan i Južnu Koreju. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) proglasila je javnozdravstvenu izvanrednu situaciju od međunarodne važnosti 31. siječnja. 2020.

Shema 3 prikazuje kronološki prikaz početka razvoja pandemije sa zabilježenim prvim slučajem u Wuhanu u Kini do prijave Kine sa prvim slučajevima upale pluća 31. prosinca 2019., zatvaranja tržnice u Wuhanu, identificiranja virusa, zabilježenog prvog smrtnog slučaja 11. siječnja 2020., prvog slučaja zaražene osobe izvan Kine koja je zabilježena na Tajlandu, stavljanja Wuhana u karantenu 23. siječnja 2020. do zabilježenih preko stotinjak smrtnih slučajeva i 6000 zaraženih s krajem siječnja 2020. godine:

Shema 3.: Početak pandemije Covid – 19

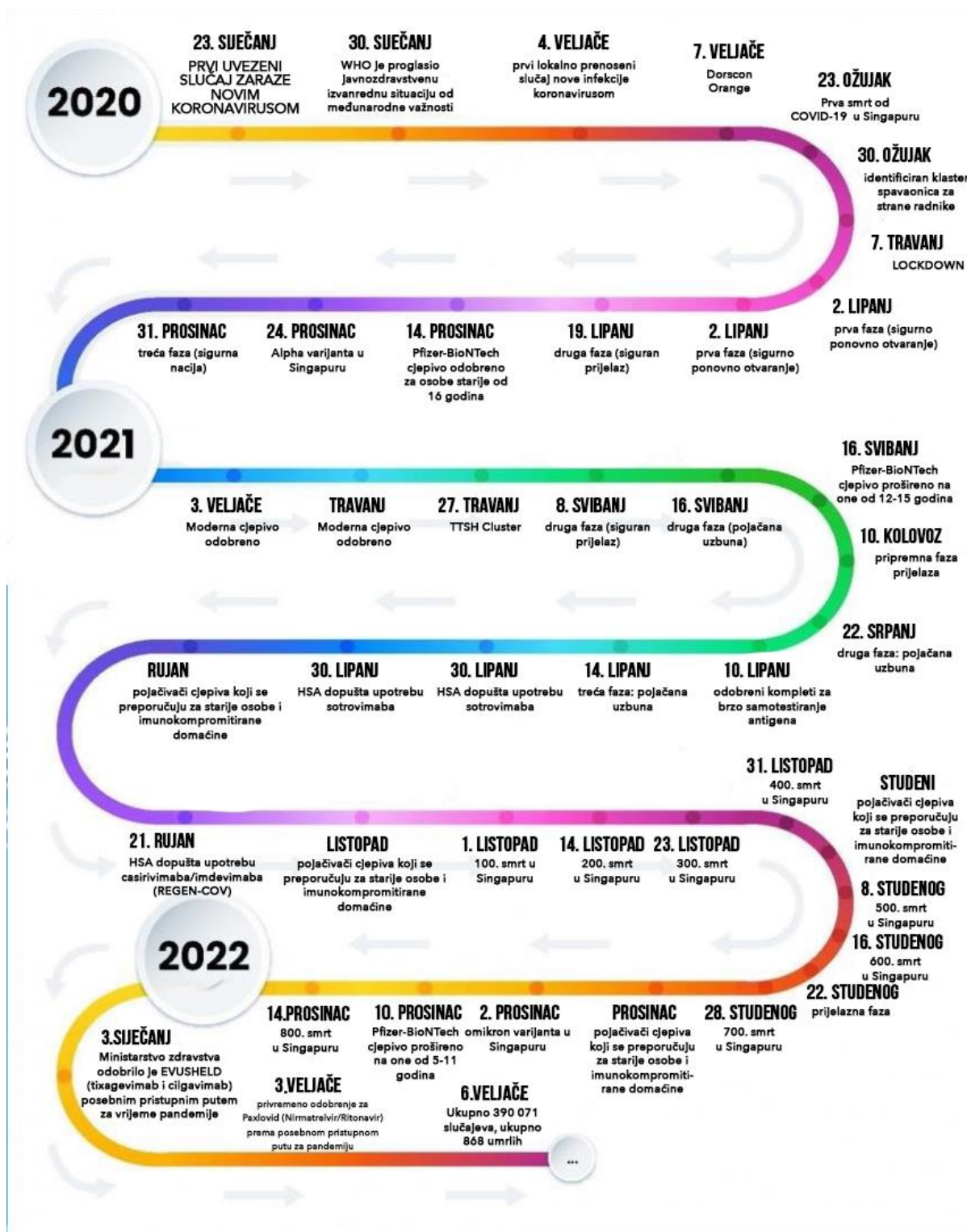
Izvor: kreacija autora prema: <https://assets.weforum.org>, pristupljeno: 30.04.2023.

3.3 RAZVOJ PANDEMIJE

U veljači i ožujku 2020. godine pandemija COVID-19 se počela jako brzo širiti svijetom. Slučajevi zaraženih osoba su se prijavljivali u sve više i više zemalja, a Svjetska zdravstvena organizacija je 11. ožujka 2020. nakon više od 118.000 zabilježenih slučajeva u 114 zemalja i 4.291 smrtnog slučaja proglasio pandemiju virusa. Vlade diljem svijeta počele su poduzimati vlastite mjere kako bi usporile širenje virusa, a to je uključivalo uvođenje karantene i ograničenja putovanja.

Shema 4 prikazuje kronološki prikaz razvoja pandemije COVID-19 od siječnja 2020. godine do veljače 2022. uključujući prikaze raznih varijanti virusa (Delta, Omicron), razvoja cjepiva i podjela faza pandemije COVID-19:

Schema 4.: Covid – 19 kronološki prikaz od 2020. do 2022. godine

Izvor: kreacija autora prema: <https://content.presspage.com>, pristupljeno: 30.04.2023.

Do travnja 2020. pandemija COVID-19 postala je globalna zdravstvena kriza. Broj zaraženih i umrlih nastavio je rasti, a virus je imao veliki utjecaj na svjetsko gospodarstvo. Zaključno s

4. travnja u svijetu je zabilježeno više od 1 milijun zaraženih. Znanstvenici diljem svijeta počeli su raditi na razvoju cjepiva za zaštitu od virusa.

U srpnju 2020. godine velik je broj zemalja počeo popuštati s mjerama karantena, ponajviše zbog gospodarstva i razdoblja u kojem su mnoge zemlje živjele od turizma koji se lagano počeo raspadati. Zajedno sa popuštanjima mjera počeo rasti i broj zaraženih. Ovo se razdoblje smatra početkom drugog vala COVID-19. Pozitivno je bilo što su se osobe koje su se cjepile pokazivale pozitivne rezultate u smislu toga da su imali jači imunološko-obrambeni sustav.

U prosincu 2020. godine odobrena su prva su cjepiva: cjepivo Pfizer-BioNTech i cjepivo Moderna, a u 2021. godini počelo se s cijepljenjem diljem svijeta te su do kraja siječnja 2021. godine milijuni ljudi primili prve doze cjepiva. Ono što se usporedno s tim događa je i pojava novih sorti virusa, poput varijante Delta.

U siječnju 2021. pojavljuju se nove varijante virusa i prvi put su identificirani u Ujedinjenom Kraljevstvu. Ovaj soj se pokazao zaraznijim od izvornog. S vremenom je nekoliko zemalja počelo provoditi programe cijepljenja. Spomenuta cjepiva Pfizer-BioNTech i Moderna, za koja su potrebne dvije doze, prva su dobila odobrenje za hitnu uporabu u mnogim zemljama, a nakon njih odobrena su i druga cjepiva: AstraZeneca i Johnson & Johnson.

Porast broja zaraženih raste u ožujku 2021., a taj je porast najznačajniji u Europi i Americi. Uvedene su karantene i ograničenja kako bi se pokušalo kontrolirati širenje virusa te se radi na cijepljenju stanovništva. U lipnju 2021. Delta varijanta se ističe time što se ispostavilo da je puno prenosivija od ranijih sojeva te time raste i broj zaraženih u mnogim dijelovima svijeta.

U prosincu 2021 pojavljuje se Omicron, soj još zarazniji od Delta varijante i brzo se širi u mnoge dijelove svijeta. Nastavlja se s cijepljenjem stanovništva, ali unatoč tome broj zaraženih progresivno raste.

U 2022.-oj nekoliko zemalja uvodi obvezna cijepljenja za određene djelatnosti i događanja (to uključuje javna okupljanja, putovanja, javne prostore). Ova je tema izrazito burna jer je potaknula raspravu o pravima pojedinca i javnom zdravlju.

Kroz cijelo navedeno razdoblje pandemija je bila jedan izazov za poduzetnike. Bilo da je riječ o tome da je stvarala logističke poteškoće do onih težih financijskih. Iako se povezuje uz poteškoće, pandemija je u nekim segmentima otvorila mogućnost i za inovacije i rast gdje su

se određeni poduzetnici, koji su imali te mogućnosti, prilagodili promjenjivom tržištu. Vlade u cijelom svijetu nastojale su pružati potpore poduzetnicima te su uvedeni razni programi i inicijative kako bi poduzetnici opstali. U nastavku rada govori se više o utjecaju pandemije na gospodarstvo i poduzetničke aktivnosti.

3.3.1 UTJECAJ PANDEMIJE NA SVJETSKO GOSPODARSTVO

Pandemija COVID-19 imala je izrazito velik utjecaj na društva diljem svijeta. Demertzis (2021) navodi kako se točno ti utjecaji razlikuju od zemlje do zemlje i obuhvaćaju nekoliko aspekata ovisno o tome koliko je pandemija zahvatila koju zemlju i koliko je iza sebe ostavila zaraženih i umrlih. Ukoliko se navedena situacija promatra s globalne, odnosno svjetske strane može se reći kako je pandemija rezultirala povećanim ekonomskim opterećenjem između država i da je pojačala naglasak na globalnoj nejednakosti.

Osim što je došlo do brojnih izmjena u svakodnevnom životu, izmjene su se dogodile i u svjetskoj trgovini, kretanjima između i unutar država i proizvodnom sektoru. Različite industrije, uključujući pri tome podosta i turizam, medicinski sektor, solarnu energiju te informacijski i elektronički segment, suočili su se sa značajnim usporavanjem što je za sobom donijelo niz drugih posljedica. Demertzis (2021) također navodi i izazove poput privremenog obustavljanja turizma i zabave pojavile su se i dugoročne posljedice koje su rezultirale negativnim promjenama u trgovini i otežanim ulaganjima.

Ono što se događalo usporedno sa pojačanim širenjem virusa bilo je to da su vlade provodile stroge mjere zatvaranja, što je posljedično k tome dovelo do značajnog poremećaja u raznim sektorima. Pandemija je tako uzrokovala gubitke radnih mjesta, prekide u opskrbnim lancima, smanjenju potrošnju potrošača, a posljedično tome i gospodarsku recesiju.

Recesija uzrokovana pandemijom COVID-19 imala je jako veliki utjecaj na proizvodnju kako u naprednim gospodarstvima pa tako i u tržišnim gospodarstvima koja su bila tek u nastajanju. Doleschel i Manu (2021) navode kako se danas još ne može reći hoće li taj utjecaj ostati privremen ili će ostaviti trajne posljedice. Ukoliko se na isti osvrne iz perspektive proizvodne funkcije tada se pad potencijalnog outputa može promatrati kroz dva čimbenika: smanjenje doprinosa faktora proizvodnje (u to bi pri tome ušla zaposlenost i kapital) te manji tehnološki dobici koji se odnose na učinkovitost kombiniranja priloženih inputa. Zemlje su doživjele

nagli pad stope rasta BDP-a. Zatvarala su se brojna poduzeća, ograničena su putovanja i smanjena je gospodarska aktivnost tako da je sve to dovelo do smanjenja ponude i potražnje. Turizam, ugostiteljstvo, maloprodaja i zabava jedne su od takoreći najviše pogođenih industrija i samim time kako u tim industrijama nije bilo ponude i potražnje gubila su se i radna mjesta. Međunarodni monetarni fond (MMF) je zbog navedenog predvidio najgoru globalnu recesiju od Velike depresije 1930-ih.

Doleschel i Manu (2021) navode kako je pad globalnih ulaganja uzrokovan pandemijom bio kratkotrajan te je rezultirao sporijom akumulacijom zaliha fizičkog kapitala, iako mu je učinak bio manji u usporedbi s Velikom depresijom. Ukoliko se promotri kombinacija mjera karantene te povećana neizvjesnost oko gospodarskih izgleda činjenica je kako zajedno pridonose smanjenju novih ulaganja. U prva dva tromjesečja 2020. globalne bruto investicije u fiksni kapital (isključujući europodručje) pale su za približno 10% u usporedbi s prethodnim tromjesečjem 2019. Kao rezultat navedenoga rast agregatnog kapitala smanjio se za 0,5 postotnih bodova, iako je značajan dio ovog pada nadoknađen je u narednim kvartalima. Ono što je bitno napomenuti je da je Velika recesija svjedočila mnogo većem kumulativnom padu globalne akumulacije kapitala iako je za vrijeme nje to bilo nešto sporijim tempom.

Ako govorimo o pandemiji i nezaposlenosti tada možemo reći kako je ona uzrokovala značajan porast stope nezaposlenosti u čitavom svijetu. Poduzetnici su bili ti koji su se suočavali sa zatvaranjem ili smanjivanjem broja radnika te je kao posljedica toga proizašlo da su milijuni radnika izgubili posao ili su se pak morali suočiti sa skraćenim radnim vremenom. Posljedično navedenom to je dovelo do porasta razine siromaštva jer su se mnogi ljudi borili da zadovolje svoje osnovne životne potrebe. Ovo je posebno pogodilo zemlje u razvoju koje imaju ograničene mreže socijalne sigurnosti s obzirom da one nisu imale sredstava za potporu svojim građanima tijekom krize.

Odrediti točno koliku je ekonomsku štetu svjetskom gospodarstvu pandemija napravila je izrazito teško. U 2020. godini zajednički bruto domaći proizvod (BDP) svijeta smanjio se za 3,4%, no čak i unatoč tome sada možemo reći kako se globalno gospodarstvo brzo oporavilo od početnog šoka, vrativši se pri tome na pozitivne razine rasta 2021. Bitno je naglasiti da sukob koji je u tijeku između Rusije i Ukrajine od veljače 2022. i njegove posljedice na svjetsko gospodarstvo mogu predstavljati izazove za gospodarski rast. Globalna tržišta dionica doživjela su također značajne padove za vrijeme pandemije, ali i ona su se relativno brzo uspjela oporaviti od tih gubitaka.

Statista Research Department (2023) navodi kako je pandemija COVID-19 poremetila globalne lance opskrbe, otkrivajući ranjivosti u međusobno povezanom svjetskom gospodarstvu. Zatvaranje tvornica i ograničenja prijevoza u raznim zemljama uzrokovali su nestašicu sirovina i komponenti, što je utjecalo na industrije ovisne o uvozu. Ovisnost o određenim regijama za kritične zalihe, poput medicinske opreme i lijekova, istaknula je rizike povezane s pretjeranim oslanjanjem na određene dobavljače.

Prema navodima Međunarodnog monetarnog fonda (2023) vlade i gospodarstva diljem svijeta provele su razne fiskalne i monetarne mjere kako bi ublažile ekonomski učinak pandemije. Primjerice, potrebno je spomenuti kako su središnje banke smanjile kamatne stope i pojačale likvidnost na financijskim tržištima te su provele mjere kvantitativnog popuštanja. Vlade su uvele pakete poticaja te financijsku pomoć poduzećima. Izuzev spomenutog uvele su se i subvencije plaća i izravni novčani transferi pojedincima. Ovim se mjerama zapravo pokušalo podržati industrije koje su se borile održati svoje postavljene ili trenutne razine zaposlenosti te se pokušalo potaknuti potrošačku potrošnju.

3.3.2 UTJECAJ PANDEMIJE NA GOSPODARSTVO REPUBLIKE HRVATSKE

U prvom tromjesečju 2020. hrvatsko gospodarstvo doživjelo je zbog pandemije doživjelo jedan šok. Hrvatska se posebno istaknula strogoćom mjera. Prema Obadić i Gelo (2022) kriza je i u Hrvatskoj poremetila razne sektore te je dovela do pada BDP-a i izazvala značajne posljedice. Kriza uzrokovana pandemijom ostavila je ozbiljne posljedice na tržište rada u Hrvatskoj. Budući da je sektor turizma jedan od glavnih u Republici Hrvatskoj utjecao je na gubitke radnih mjesta i skraćeno radno vrijeme. Stopa nezaposlenosti je porasla što je posljedično dovelo do gubitka prihoda za pojedince i povećanog financijskog pritiska na kućanstva. Vlada je iz navedenih razloga provela mjere za pružanje dohodovne potpore i sprječavanje daljnjeg gubitka radnih mjesta.

Obadić i Gelo (2022) navode kako se Hrvatska uvelike oslanja na međunarodni turizam te kako je pandemija COVID-19 zbilja ozbiljno pogodila turistički sektor jer se sa ograničenjima putovanja i padom globalnih putovanja značajno smanjio broj turista koji posjećuju Hrvatsku. Navedeno je rezultiralo značajnim gubicima prihoda za tvrtke koje se bave ugostiteljstvom, a

samim time i iznajmljivanjima smještaja i industrije zabave. Pad turizma neizravno je utjecao i na druge sektore, poput prijevoza, maloprodaje i prehrambenih usluga.

Hrvatska vlada provela je razne fiskalne mjere za potporu poduzećima i pojedincima tijekom krize, a navedeno uključuje i financijsku pomoć, porezne olakšice i subvencije plaća. Kako se išlo na pomoć državljanima time se opteretio državni proračun što je dovelo do porasta javnog duga. Propisane su razne potpore: od potpora za održavanje radnih mjesta, potpora za poduzetnike, potpore u obliku jamstva na zajmove potpore i u obliku subvencioniranih kamatnih stopa, potpore za istraživanje i razvoj u području bolesti Covid-19 itd. One najbitnije su potpore u obliku odgoda plaćanja poreza i/ili doprinosa za socijalno osiguranje i potpore u obliku subvencija za plaće zaposlenika ili dohotku samozaposlenih osoba koji je ekvivalentan plaći koje su izdane „radi izbjegavanja otpuštanja tijekom pandemije bolesti Covid-19 – ove potpore dodjeljuju se putem programa potpora, a smatraju se potporama ako je njihova dodjela ograničena na određene sektore, regije ili vrste poduzetnika i u tom slučaju primjena Privremenog Okvira je neizbježna.“ (Republika Hrvatska, Ministarstvo financija)

Poduzeća su u Hrvatskoj zbog pandemija postala oprezna u pogledu dugoročnih ulaganja što je rezultiralo padom kapitalnih izdataka. U pogledu poljoprivrede i utjecaja na poljoprivredu hrvatska je poljoprivreda uspješno izbjegla značajnije padove poljoprivredne proizvodnje i ukupne vrijednosti. Na poteškoće su pretežito nailazili sektori u poljoprivredi koji su se oslanjali na ljudske interakcije (to je proizvodnja voća i povrća) kao i sektor stočarstva, posebice mlijeka, mliječnih proizvoda i proizvodnje svinjskog mesa.

Zajednička poljoprivredna politika Europske unije iznijela je potpore ranjivim skupinama proizvođača u Hrvatskoj koja je pri tome uključivala male poljoprivrednike, sezonske radnike i migrante s ciljanim mjerama pomoći. Europskim su fondovima za poljoprivredu izdvojena i osigurana dodatna financijska sredstva za pomorstvo. Nadalje pojačane su posebne mjere za pomoć najugroženijim sektorima stočarstva.

4. UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA PODUZETNIČKE AKTIVNOSTI

Pandemija Covid-19 utjecala je na cijeli svijet, ali bitno je napomenuti kako je imala različite učine na poduzetnike ovisno o tome kojim su mjerama bili podložni te je različit utjecaj imala na zaposlenike i općenito na stanovništvo.

4.1 UTJECAJ NA PODUZETNIKE

Kada se u obzir uzme analiza ekonomskih pokazatelja tijekom tri godine (2020., 2019. i 2018.), broj mikropoduzeća te malih i srednjih poduzeća čak i unatoč pandemiji bilježi određeni rast. Prema Uplift.hr (2021) gledajući Republiku Hrvatsku u 2020. godini bilo je 3317 više privatnih malih i srednjih poduzeća u odnosu na 2019., a ta poduzeća imaju 34,5 milijardi kuna više imovine i isplaćuju 1,37 milijardi kuna više plaća. S obzirom da je Vlada Republike Hrvatske provodila razne mjere, uključujući pri tome i mjere državnih potpora, iste su povećane s 1,48 milijardi kuna na 2,98 milijardi kuna, što zapravo predstavlja povećanje od 1,5 milijardi kuna.

Pandemija je najviše utjecala na smanjenje prihoda malih poduzetnika koji su u 2020. godini zabilježili pad od 4,3 %. Posljedično padu prihoda mali i srednji poduzetnici smanjili su broj zaposlenih za 3,6 %, povećali dugoročne i kratkoročne oročene obveze za 3,6 %, odnosno 4 posto, smanjile su ukupne poslovne rashode za 3,4 %, a investicijsku aktivnost za 12 %. Sve je ovo pridonijelo padu bruto dodane vrijednosti koju stvara privatni sektor malih i srednjih poduzeća u gospodarstvu.

Pandemija je i u Hrvatskoj i u svijetu utjecala znatno na poduzetništvo. U nekim je djelatnostima ostavila potpuno negativan učinak dok je u drugima pridonijela ne samo osnivanju poduzeća nego u rastu i razvijanju na tržištima. Razna poduzeća koja nisu imala pretežito na važnosti uspjela su se istaknuti tijekom pandemije jer su mogle iskoristiti prilike koje su im se pružile pa su tako poduzeća koja su se bavila dostavom izazito istaknula i izdigla (primjer su Glovo, Wolt i sl.)

Poduzetnici kojima je poslovanje stalo morali su raditi izmjene u svojem radu. Određena poduzeća su morala smanjiti broj radnika, neki su ih morali i otpustiti, neki su se morali zadužiti te dizati kredite koje pak danas nisu niti u mogućnosti vraćati jer još uvijek nisu stabilizirali svoja poslovanja.

4.2 UTJECAJ NA ZAPOSLENIKE

S obzirom da su razna poduzeća morala obustaviti ili usporiti svoja poslovanja za vrijeme pandemije isto je direktno utjecalo i na zaposlenike. Neki zaposlenici su izgubili svoj posao dok se nekima radno vrijeme promijenilo te su se više-manje morali prilagođavati potrebama poduzeća za koja rade jer su se isti prilagođavali uvjetima koje je donosilo tržište, a ono je pak bilo pod pritiskom zbog utjecaja pandemije.

Ovisno o vrsti posla, zaposlenici su bili izloženi zdravstvenim rizicima jer su potencijalno na radnim mjestima mogli pokupiti virus. Ono što su dodatno morali voditi brigu je o udaljenosti na radnim mjestima, paziti da su dovoljno zaštićeni (noseći maske i rukavice) te voditi brigu o higijeni (češće pranje ruku itd.)

LamasaTech.com (2021) navodi kako je pandemija COVID-19 također utjecala na mentalno zdravlje i ponašanje zaposlenika. Mjere restrikcija, tj. karantene i strah od zaraze pridonijeli su pogoršanju mentalnog zdravlja ljudi, a posebno su pogođene mlađe osobe i osobe koje već imaju postojeće mentalne probleme. Jedna od glavnih posljedica pandemije bilo je omogućavanje rada na daljinu koje je od nečega što je bilo rijetko primijenjeno postalo svakodnevno. Zaposlenici su htjeli – ne htjeli prihvaćali rad na daljinu. Tvrtke su za rad od doma davale pa čak i dalje daju naknade i stipendije kako bi podržale zaposlenike u postavljanju produktivnih radnih prostora u svojim domovima.

Fizički sastanci su za vrijeme pandemije praktički postali prošlost te su ih zamijenili videosastanci. Tvrtke su povećale virtualnu komunikaciju i smanjile poslovna putovanja. Nažalost unatoč svim mjerama kojima se poticalo i podupiralo poduzetništvo pandemija je dovela do povećanog gubitka radnih mjesta pogotovo jer su poduzetnici svakako tražili alternative ljudskom radu što je posebno utjecalo na mlađu populaciju i one zaposlene u sektoru maloprodaje, zabave i ugostiteljstva.

4.3 UTJECAJ NA STANOVNIŠTVO

Stanovništva različitih zemalja bila su podložna različitim restrikcijama za vrijeme pandemije pa je tako i različit utjecaj bio za stanovništva različitih zemalja. Može se reći kako je najveći utjecaj pandemije bio je na fizičko i mentalno zdravlje ljudi s obzirom da je COVID – 19 izazvao značajne bolesti, visoku razinu smrtnosti te ogroman pritisak na zdravstvene sustave. Panchal, Saunders, Rudovitz i Cox, (2023) navode kako su ljudi živjeli u strahu od zaraze, morali su biti društveno izolirani te ih je zbog toga pratio osjećaj tuge koji je utjecao na mentalno zdravlje. Posljedično navedenom to je dovelo do povećanja tjeskobe u ljudima, depresije i sl. Ljudi su se morali prilagoditi novim zdravstvenim protokolima i praksama koje su uključivale nošenje maski, socijalno distanciranje i pojačane higijenske mjere.

Pandemija je također na stanovništvo utjecala time što je poremetila društvene veze i međuljudske odnose: postavljena su ograničenja na okupljanja, putovanja i fizičke interakcije. U države su uvedene mjere zaključavanja i socijalnog distanciranja čime se naravno ograničilo interakcije licem u lice. Sve navedeno je utjecalo na odnose u prijateljstvima, obiteljima i zajednicama. Ključnu ulogu ovdje igrala je tehnologija koja je pripomogla održavanju virtualnih veza jer je pomogla ljudima da ostanu povezani putem videopoziva, društvenih medija i internetskih platformi.

Po pitanju ekonomskog učinka, pandemija je ostavila posljedice na zapošljavanje i globalno gospodarstvo. Kao što je već spomenuto, brojne industrije i poduzeća ozbiljno su pogođeni u svojim poslovanjima što je dakako rezultiralo gubitkom radnih mjesta, skraćenim radnim vremenom i financijskom nestabilnošću. Ljudska svakodnevnica je postao rad na daljinu, a ljudi su se morali priviknuti i naći balans između poslovnog i privatnog života. Pandemija je tako istaknula postojeće nejednakosti jer je utjecala na ranjivo stanovništvo i povećala socioekonomske razlike.

5. MJERE REPUBLIKE HRVATSKE ZA POMOĆ PODUZETNICIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ I EUROPSKOJ UNIJI

Primarna posljedica pandemije bila je prisilno zatvaranje zemalja, što je rezultiralo ograničenim kretanjem ljudi i robe, kako u Republici Hrvatskoj pa tako i u drugim zemljama. Prema Ministarstvu financija Republike Hrvatske (2023) uzevši u obzir da je hrvatsko gospodarstvo pretrpjelo veliku štetu koja je dovela pada BDP-a Vlada Republike Hrvatske je u suradnji sa Kriznim stožerom provela niz mjera usmjerenih na očuvanje radnih mjesta i održanje gospodarskih aktivnosti. Ukoliko se osvrnemo na navedeno razdoblje jasno je da su te mjere uspješno ublažile teške posljedice za hrvatsko gospodarstvo.

Prema Nacionalnom planu oporavka i otpornosti 2021. – 2026. Vlade Republike Hrvatske (2021) zatvaranje zemalja, postavljanje restrikcija i kretanje između i unutar država zbog pandemije COVID-19 bitno je utjecalo na kretanje ljudi i roba što je rezultiralo smanjenom potrošnjom i smanjenim gospodarskim aktivnostima u Hrvatskoj, ali donošenjem učinkovitih mjera Vlada RH uspješno je ublažila teške posljedice. Pristupanje zemlje tečajnom mehanizmu Europske unije dodatno je ojačalo njezinu gospodarsku otpornost i pozicioniralo je za brži oporavak.

Europska komisija (2021) navodi kako je Europska unija zbog pandemije donijela niz gospodarskim mjera kojima je osigurala pomoć državama članicama. Države članice su pak donijele mjere unutar svojih proračuna i radile na politikama za likvidnost i povećanjima kapaciteta zdravstvenih sustava kako bi mogla pomoći najpotrebitijima.

Slika 5 prikazuje potporu Europske unije te iznose koje je uložila s ciljem očuvanja gospodarstava svojih država članica:

Slika 5.: Potpora Europske unije kao odgovor na koronakrizu

Izvor: kreacija autora prema: <https://commission.europa.eu>, pristupljeno: 24.05.2023.

Sukladno navedenom objavljene su:

- potpore poduzećima za osiguravanje radnih mjesta
 - izdan je Europski instrument za privremenu potporu radi smanjenja rizika od nezaposlenosti u izvanrednoj situaciji
 - izdane su potpore za zapošljavanje mladih
 - uspostavljen je akcijski plan za provedbu europskog stupa socijalnih prava;
- inicijative za potpore gospodarstvu (Europski plan oporavka);
- mjere kojima se stanovništvo opskrbljuje osnovnim namirnicama
 - fond europske pomoći za najpotrebitije,
 - potpore poljoprivredi
 - potpore u sektoru ribarstva
- mjere kojima se daje potpora oporavku turizma u Europskoj uniji itd.

2020. godine u ožujku Vlada Republike Hrvatske iznijela je prijedlog mjera uz pomoć kojih se pomaže hrvatskoj ekonomiji kako bi se oporavila od posljedica pandemije, a navedene mjere pri tome uključuju:

Predložene porezne mjere prema Deloitte.com (2020) obuhvaćala su sljedeće odredbe:

- Odgodu plaćanja: Obveza poreza na dobit, poreza na dohodak i doprinosa mogla se odgoditi. Predloženo razdoblje odgode bilo je tri mjeseca, s mogućnošću produljenja za dodatna tri mjeseca. Također mogla se odobriti obročna otplata poreznih obveza u tom razdoblju. Na odobrena odgođena plaćanja nisu se obračunavale kamate i nije dolazilo do zastare.
- Prijevremeni povrat poreza na dohodak: Pojedinci su imali priliku ranije dobiti povrat preplaćenog poreza na dohodak i prireza. Prema važećim propisima povrat poreza je inače dolazio u kolovozu, a ovom se mjerom postupak povrata olakšao i ubrzao.
- Isključivanje primitaka od potpora: Primici od potpora namijenjenih ublažavanju negativnog utjecaja pandemije izuzeli su se iz dohotka od samostalne djelatnosti i nisu podliježali oporezivanju poreza na dohodak.
- Neoporezivi prihodi od potpora: Prihodi od potpora primljenih za ublažavanje posljedica pandemija nisu se smatrala oporezivim dohotkom prema propisima o porezu na dobit.

Izuzev navedenih mjera Vlada je predložila također i razne financijske mjere koje su se provodile s ciljem potpore hrvatskom gospodarstvu i poduzetnicima:

- Beskamatni zajmovi: Kako bi se općinama, gradovima, županijama, Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje (HZZO) i Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje (HZMO) podržala financijska stabilnost osiguran je pristup beskamatnom kreditu do visine odgođenog poreza na dohodak, prireza i doprinosa.
- Reprogramiranje kredita: Reprogramirali su se postojeći krediti uz uvođenje moratorija na otplatu glavnice kredita. Izuzev navedenog odobrivali su se novi krediti za osiguranje likvidnosti poduzeća za financiranje plaća, režijskih troškova i drugih bitnih troškova u suradnji s poslovnim bankama.

- Jamstva i police osiguranja: Odobravanje garancija, uključujući police osiguranja, omogućile su se poslovnim bankama, izvoznicima i Hrvatskoj banci za obnovu i razvitak (HBOR) u okviru jamstvenog fonda osiguranja izvoza.
- Obustava mjera prisilne naplate: Mjerom mirovanja obustavilo se izvršenje svih mjera prisilne naplate prema pravnim i fizičkim osobama na vrijeme od tri mjeseca.
- Zajmovi za likvidnost i obrtni kapital: Zajmovi za likvidnost i obrtni kapital omogućeni su s dospijećem do tri godine.
- Potpore za očuvanje radnih mjesta.
- Pomoć poduzetnicima: Mikro, malim i srednjim poduzetnicima omogućila se podrška kroz moratorij na rate kredita, posebne kreditne linije, niže kamatne stope i jamstva.
- Interventni otkup: viškova u stočarskoj i poljoprivrednoj proizvodnji, voćarstvu i povrtlarstvu te otkupi drugih proizvoda od potencijalno ugroženih industrijskih i poljoprivrednih proizvođača.
- Nabavka dezinfekcijskih sredstava i zaštitne opreme.

6. ZAKLJUČAK

Neupitno je kako COVID-19 pandemija ostavila je značajan trag na globalnu ekonomiju. Gospodarski pad, gubici radnih mjesta, poremećaji opskrbnih lanaca i povećana razina siromaštva – može se reći da su to samo neke su od značajnih posljedica. Brojne su vlade i međunarodne organizacije donosile mjere za ublažavanje tog utjecaja pandemije te su proaktivno radile i još uvijek rade na podupiranju gospodarskog oporavka. Nažalost, ono što i dalje ostaje jesu dugoročne implikacije pandemije – pod tim se mogu istaknuti povećane razine duga, nejednakosti i potreba za otpornijim opskrbnim lancima i sl. Poduzetnici su ti koji su prolazili kroz to razdoblje sa raznim financijskim ograničenjima i djelovanjem u neizvjesnosti. Niz je poslovanja koja su se morala zatvoriti, niz je ljudi koji je zbog navedenog izgubio radna mjesta.

Osim negativnog učinka razvio se i prostor za inovacije i razvoj poduzetništva. Ubrzala se digitalna transformacija i porastao je rad na daljinu pa se tako razvila i unaprijedila e-trgovina. Neki su poduzetnici pokazali otpornost i prilagodljivost jer su prihvatili tehnologiju i nova rješenja kako bi zadovoljili potrebe potrošača, a samim time su opstali i postavili se na tržištu.

Jedna od bitnih stavki jesu mjere potpore koje su se izdale kako bi se potpomoglo poduzetnike, ali i očuvalo radna mjesta i održao životni standard građana. Poduzetnici će se dakako i dalje morati nastaviti prilagođavati poslovnom okruženju koje se još uvijek razvija, ali se vjeruje kako su sada brojni poduzetnici spremniji za neočekivana događanja na tržištu i u svijetu. Može se zaključiti kako je generalno pandemija COVID - 19 pokazala je kako ranjivost pa tako i otpornost poduzetničkih aktivnosti. Istaknula se važnost poduzetništva koje ima u gospodarskom rastu, a ponajviše u inovacijama koje poduzetnici kreiraju i donose. Danas, sa ovim razumijevanjem i znanjem o pandemiji te kako može utjecati na stanovništvo, zaposlenike i poduzetnike razvilo se snažnije tržište i uredili su se nedostaci za koje nismo ni znali da postoje dok nam se svakodnevni život – od kupovine, kretanja i rada nije morao promijeniti i prilagoditi.

LITERATURA

KNJIGE:

Barković, I. (2009). *Teorija poduzetništva: izazovi i perspektiva*. Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.

Barringer, B. R., Duane Ireland, R. (2010). *Poduzetništvo: uspješno pokretanje novih poduhvata*. Tuzla: Biblioteka „Poduzetništvo i menadžment“, OFF-SET d.o.o.

Buble, M., Kružić, D. (2006). *Poduzetništvo realnost sadašnjosti i izazov budućnosti*. Zagreb: RRiF plus.

Hisrich, R. D., Peters, M. P., Shepherd, D. A. (2008). *Poduzetništvo*. 7. Izdanje, MATE d.o.o, Zagreb

Meler, M., (2005), *Osnove marketinga.*, Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku

Obadić, A. Gelo, T. (2022). *Utjecaj pandemije Covid 19 na drvatsko gospodarstvo – dvije godine poslije*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet

Perčin, M. (2011). *Socijalno poduzetništvo – inovacija za dobrobit čovječanstva*. Osijek: Grafika d.o.o.

Previšić, J. Ozretić-Došen, Đ. (2007). *Osnove marketinga*. Zagreb: Adverta

Schumpeter, J. A. (1975). *Povijest ekonomske analize*. Zagreb: Informator

Singer, S. Šarlija, N. Pfeifer, S. Oberman Peterka, S. (2022). *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom?* Zagreb: Grafika d.o.o.

Škrtić, M. (2006). *Poduzetništvo*. Zagreb: Sinergija.

ČLANCI:

Cingula, M., (2001). *Kako izraditi poslovni plan i investicijski elaborat*. Zagreb: RRiF Plus.

Dumančić, L. R., Bogdan, Ž., & Krištić, I. R. (2020). *Utjecaj COVID-19 krize na hrvatsko gospodarstvo*. Tradicionalni skup Hrvatskog društva ekonomista u Opatiji-objavljena poglavlja, 28, 121-163. (Datum pristupa: 24.5.2023.)

Cingula, M. i Veselica, R. (2010). *Edukacija stručnjaka za poduzetništvo*. Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu, 1 (1), 57-65. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/54134> (Datum pristupa: 28.04.2023.)

Gregorić, M., Hegeduš, I. i Kolenko, K. (2018). *Važnost inovacija i poduzetništva za ekonomski razvoj Republike Hrvatske*. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E*, 8 (Special issue/Posebni), 23-43. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/196926> (Datum pristupa: 28.4.2023.)

Kassa, A. G. (2014). *Corporate Entrepreneurship and Innovation*. *European Journal of Business and Management*. 6 (31), str. 52-53

Tkalec, Z. (2011). *Definicija i karakteristike poduzetništva kao ključne kompetencije cjeloživotnog učenja*. *Učenje za poduzetništvo*, 1 (1), 35-43. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/130086> (Datum pristupa: 28.4.2023.)

OSTALI IZVORI:

Centers for Disease Control and Prevention. (2023). *COVID-19 Timeline*. Preuzeto s: <https://www.cdc.gov/museum/timeline/covid19.html> (Datum pristupa: 30. travnja 2023.)

Cepor.hr (2022). *GEM Global Entrepreneurship Monitor*. Preuzeto s: <https://www.cepor.hr/gem-global-entrepreneurship-monitor/> (Datum pristupa: 31. svibnja 2023.)

Civilna-zastita.gov.hr. (2023). *Epidemije i pandemija*. Preuzeto s: https://civilna-zastita.gov.hr/UserDocsImages/CIVILNA%20ZA%20C5%A0TITA/PDF_ZA%20WEB/Epidemije%20i%20pandemije_bro%20A1ura%20A5%20-%20web.pdf (Datum pristupa: 30. travnja 2023.)

Cuffari, Benedette. (2022). *How has the COVID-19 Pandemic Impacted Global Health?*. Preuzeto s: <https://www.news-medical.net/health/How-has-the-COVID-19-Pandemic-Impacted-Global-Health.aspx> (Datum pristupa: 30. travnja 2023.)

Deloitte.com. (2020). *Vlada iznijela prijedlog mjera za pomoć gospodarstvu uslijed epidemije koronavirusa*. Preuzeto s: <https://www2.deloitte.com/hr/hr/pages/tax/articles/vlada-prijedlog-mjera-gospodarstvo-koronavirus.html> (Datum pristupa: 24. svibnja 2023.)

Demertzis, M. (2021). *Growth and inflation after the pandemic in the EU. 23 November 2021*. Preuzeto s: <https://www.bruegel.org/comment/growth-and-inflation-after-pandemic-eu> (Datum pristupa: 24. svibnja 2023.)

Doleschel, J. Manu, A. (2021) *Scarring effects of the COVID-19 pandemic on the global economy – reviewing recent evidence*. Preuzeto s: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/focus/2021/html/ecb.ebbox202107_01~f8314090a4.en.html (Datum pristupa: 24. svibnja 2023.)

Europska komisija. (2021). *Radna mjesta i gospodarstvo tijekom pandemije koronavirusa*. Preuzeto s: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic_hr (Datum pristupa: 24. svibnja 2023.)

International Monetary Fund (2023). *Policy responses to Covid-19*. Preuzeto s: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19> (Datum pristupa: 24. svibnja 2023.)

LamasaTech.com (2021). *The Effects of COVID-19 on Employees and the Workplace*. Preuzeto s: <https://www.lamasatech.com/blog/impact-of-covid-19-on-employees/> (Datum pristupa: 31. svibnja 2023.)

Panchal, N. Saunders, H. Rudovitz, R. Cox, C. (2023). *The Implications of COVID-19 for Mental Health and Substance Use*. Preuzeto s: <https://www.kff.org/coronavirus-covid-19/issue-brief/the-implications-of-covid-19-for-mental-health-and-substance-use/> (Datum pristupa: 31. svibnja 2023.)

Perry, Elisabeth. (2022). *10 characteristics for becoming a successful entrepreneur*. Preuzeto s: <https://www.betterup.com/blog/entrepreneur-characteristics> (Datum pristupa: 29. travnja 2023.)

Republika Hrvatska. Ministarstvo financija (2023). *Državne potpore za podršku gospodarstvu tijekom pandemije COVID-a 19*. Preuzeto s: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/koncesije-i-drzavne-potpore/drzavne-potpore/drzavne-potpore-za-podrsku-gospodarstvu-tijekom-pandemije-covid-a-19/3044> (Datum pristupa: 24. svibnja 2023.)

Statista Research Department (2023). *Impact of the coronavirus pandemic on the global economy - Statistics & Facts*. Preuzeto s: <https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/#topicOverview> (Datum pristupa: 24. svibnja 2023.)

Synlab.hr. (2023). *Najveće pandemije kroz povijest*. Preuzeto s: <https://www.synlab.hr/novosti/najvece-pandemije-kroz-povijest> (Datum pristupa: 30. travnja 2023.)

Uplift.hr (2021). *Kako je pandemija utjecala na poslovanje malih poduzetnika u Hrvatskoj? Prva službena studija samo za Uplift.hr!* Preuzeto s: <https://uplift.hr/inspiracija/kako-je-pandemija-utjecala-na-poslovanje-malih-poduzetnika-u-hrvatskoj-prvo-sluzbena-studija-samo-za-uplift-hr> (Datum pristupa: 31. svibnja 2023.)

Vlada Republike Hrvatske. (2021). *Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026*. Preuzeto s: <https://planoporavka.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Plan%20oporavka%20i%20otpornosti%20C%20srpanj%202021..pdf?vel=13435491> (Datum pristupa: 24. svibnja 2023.)

POPIS SLIKA I SHEMA

Slika 1.: Povijesni razvoj poduzetništva.....	10
Shema 2.: Karakteristike uspješnih poduzetnika.....	14
Shema 3.: Početak pandemije Covid – 19	22
Shema 4.: Covid – 19 kronološki prikaz od 2020. do 2022. godine	25
Slika 5.: Potpora Europske unije kao odgovor na koronakrizu	34